

УДК 37.036 (018.26)

Ірина СЛЯТІНА

кандидат педагогічних наук,
концертмейстер кафедри музичного мистецтва
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна
e-mail: yuriyshef@rambler.ru

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності музично-естетичної вихованості учнів та експериментальній діагностиці музично-естетичного виховання учнів підліткового віку в загальноосвітніх школах.

Наголошено на необхідності вивчення сучасного стану та особливостей музично-естетичного виховання учнів підліткового віку. Зазначено, що музично-естетичне виховання учнів підліткового віку має певні особливості, зумовлені зовнішніми і внутрішніми чинниками впливу на цей процес. Підлітки виявляють ціннісне ставлення до музичного мистецтва, прагнуть знайти в ньому відповідь на питання, які їх хвилюють, беруть участь у музично-творчій діяльності. Водночас їх музично-естетичний досвід має переважно мозаїчний характер, що не сприяє встановленню та подальшому розвитку духовно-практичного зв'язку учнів з цінностями музичного мистецтва.

Ключові слова: музично-естетична вихованість, естетичне виховання, музична культура, учні підліткового віку.

На сьогоднішній день проблема рівню музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку в загальноосвітніх школах посідає дуже важливе місце, адже певна робота, проведена вчителями під час навчально-виховного процесу повинна показувати гідний результат і в подальшому вдосконалюватися. Але, на жаль не завжди культура та вихованість учнів, зокрема підліткового віку, досягає навіть середнього рівня. Звичайно, це залежить не тільки від вчителів – учні та їхні батьки також повинні докладати неабияких зусиль, щоб вдосконалити цей процес.

Основою музично-естетичної вихованості є комплексний системно-функціональний підхід, в якому дане поняття стає цілісною відокремленою частиною загальної художньої культури людини. При роботі з учнями підліткового віку структура музичної культури набуває певних особливостей, що спираються і на вікові відмінності учнів-підлітків.

Важливими компонентами музично-естетичної культури є інформаційний, емоційний та комунікативний компоненти, які сприяють напізнання та осягнення музичних образів, розвиток відношення особистості до естетичних цінностей та спілкування індивіда з музичними творами. Усі три компоненти несуть в собі сутність музично-естетичного виховання як багатогранного та доволі складного процесу. Особливо це відчувається у ситуації, пов'язаній з музично-естетичним вихованням підлітків та залученням їх до системи культурних цінностей. Експериментальні дані,

отримані Г.Кондратенко та О. Рідкоус засвідчують, що лише 30-50% опитаних батьків відмічають роль гуманістичних цінностей сім'ї. На думку вчених «не завжди сім'я має можливість (бажання, уміння) приділити потрібну увагу дітям. Не завжди належним чином використовується освітньо-виховний потенціал мистецтва, народної творчості (тільки 30–40% сімей залучені до них і оцінюють свою сім'ю як культурну), не в пошані мудра література, добрі традиції (дуже обмежені їх форми) і т.д.» [2, 82]

Проблемою рівня музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку в контексті теорії та практики виховання школярів займалися такі видатні педагоги-музикознавці як Ю. Алієв, Б. Астаф'єв, О. Апраксина, В. Верховинець, Н. Ветлугіна, Н. Гродзенська, Н. Гузій, Н. Коваленко, К. Тарасова, та інші. Досліджували питання виховання естетичної культури школярів В. Бутенко, В. Дряпіка, І. Зязюн, Н. Миропольська, Л. Масол; формування естетичної культури особистості С. Мельничук, Т. Танько, Ф. Колеса, М. Леонтович, С. Людкевич, Т. Овчиннікова, Г. Падалка, М. Румер, Я. Степовий, К. Стеценко, Ю. Юцевич та ін.

Саме тому мета нашого дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності музично-естетичної вихованості учнів та експериментальній діагностиці музично-естетичного виховання учнів підліткового віку.

Теоретичне обґрунтування змісту педагогічного забезпечення музично-естетичного виховання підлітків в умовах взаємодії школи і сім'ї має

важливе значення, дозволяє свідомо реагувати на існуючі процеси, які є в системі естетико-виховної роботи школи і сім'ї, спонукає до практичного розв'язання вказаної проблеми. Як зазначає Т. Кравченко, «успіх взаємодії сім'ї та школи, її конструктивний характер, а отже, позитивний вплив на виховання дитини значною мірою залежить від стосунків, які складаються між учителями і батьками учня. Адже контакт двох вихователів – батьків і педагогів – крок до взаєморозуміння, до набуття довіри, обміну духовними й емоційними цінностями, засвоєння педагогічного досвіду, знань які вчитель і батьки передають один одному. Школа і сім'я мають єдину «виховну територію» і байдужість або зневага хоча б однієї із сторін негативно позначаються на функціонування складових педагогічного трикутника батьки – дитина – вчителі, гальмують належний розвиток і формування дитячої особистості» [4, 83].

Водночас важливо зауважити, що розв'язані на теоретичному рівні проблеми та прийняті висновки потребують належної експериментальної перевірки та з'ясування того, наскільки вони спроможні забезпечити якісні показники музично-естетичної вихованості підлітків та підготовку учнів до активного діалогу з цінностями музично-естетичної культури.

Усвідомлення важливості цього завдання спонукало нас до формульованого експерименту, який проводився упродовж 2011–2016 рр., головною метою якого була перевірка на практиці ефективності запропонованого нами педагогічного забезпечення музично-естетичного виховання учнів підліткового віку в умовах взаємодії школи та сім'ї. Для досягнення зазначеної мети потрібно було вирішити завдання, які передбачали: визначення змісту формульованого експерименту, його проведення в системі взаємодії загальноосвітньої школи та батьківської громадськості, а також підведення підсумків та аналіз результатів виконаної експериментальної роботи.

Для послідовного вирішення основних завдань формульованого експерименту виділено такі його етапи, як підготовчий, основний та підсумковий. Виконані на кожному етапі завдання мали конкретний характер, що дозволило реалізувати на практиці відповідні педагогічні дії за активної співпраці вчителів та батьків, спонукати учнів підліткового віку до встановлення плідного діалогу з цінностями музичного мистецтва та естетичної культури.

Виділення підготовчого етапу формульованого експерименту пов'язане з необхідністю проведення підготовчої роботи, зміст якої полягав у визначенні рівнів музично-естетичної вихованос-

ті учнів, експериментальної й контрольної груп; укладенні необхідних для експериментальної роботи методичних матеріалів та рекомендацій; ознайомленні учасників експерименту (вчителів, класних керівників, батьків) з метою, завданнями, змістом та умовами його проведення.

Зазначимо, що для оцінки ефективності передбачуваних педагогічних дій під час експерименту необхідно було з'ясувати рівні музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку. Для цього виділено дві групи: контрольну (86 учнів) та експериментальну (82 учня). Отримання даних щодо рівнів музично-естетичної вихованості учнів, які ввійшли до цих груп, зумовлено необхідністю їх порівняння та з'ясування можливої різниці та відмінностей, що стосувалися розвитку естетичних якостей. Для прийняття відповідних рішень з цього питання учням контрольної та експериментальної груп були запропоновані анкети, тести, які дозволили з'ясувати їх ставлення до музичного мистецтва, інформованість у сфері музично-естетичної культури, а також можливості освоєння музичних творів [6]

За ціннісно-орієнтаційним критерієм з'ясовано рівні музично-естетичної вихованості підлітків, залучених до контрольної та експериментальної груп. Отримані нами дані дозволили зазначити, що у рівнях вихованості учнів контрольної та експериментальної груп не було помітної різниці. За показниками ціннісно-орієнтаційного критерію з'ясовано, що як в контрольній, так і експериментальній групі значним був відсоток учнів з низьким рівнем (відповідно 65,0% та 64,6%). Середній рівень музично-естетичної вихованості засвідчили 24,5% учнів в контрольній групі та 23,2% учнів в експериментальній групі. Кількість учнів з високим рівнем музично-естетичної вихованості як в контрольній, так і в експериментальній групі (відповідно 10,5% та 12,2%) була незначною. Серед учнів підліткового віку, в обох групах домінував інтерес до формальних аспектів музичного мистецтва, підлітки не цікавилися питаннями, що стосуються художньої виразності музичних творів, їх ціннісне ставлення було дуже рідко пов'язане з прагненням взаємодіяти з мистецтвом як естетичним явищем.

За кількісними показниками та їх співвідношенням результати контрольної та експериментальної груп не мали суттєвої різниці. Характерним було те, що значний відсоток підлітків, залучених до контрольної та експериментальної груп (відповідно 70,9% та 70,7%) характеризувався низькими показниками музично-естетичної вихованості. 23,3% учнів контрольної групи та 22,0% учнів експериментальної груп мали середній рівень музично-

естетичної вихованості і лише незначна частина підлітків (відповідно 5,8% та 7,3%) з числа опитаних в контрольній та експериментальній групі характеризувалася показниками високого рівня. Результати діагностування засвідчили, що як в контрольній, так і в експериментальній групі учні мали переважно обмежені знання музичного мистецтва. Значна частина підлітків мала лише знання окремих музичних творів і поверхово була поінформована щодо жанрових особливостей та видів музичного мистецтва.

Результати діагностування учнів контрольної та експериментальної груп були близькими і характеризувалися тим, що переважали учні з низьким рівнем музично-естетичної вихованості (60,5% в контрольній групі та 62,2% - в експериментальній групі). Показники середнього рівні мали 27,9% учнів в контрольній групі та 25,6% - в експериментальній. Не виявлено суттєвої різниці в учнів з високим рівнем вихованості. Встановлено, що в контрольній групі було таких учнів 11,6% в експериментальній - 12,2%. В контрольній та експериментальній групі домінували учні, підготовлені переважно до сприймання творів музичного мистецтва, значно менше було підлітків, які були спроможні самостійно оцінювати та виконувати твори музичного мистецтва.

Результати на початку формуального експерименту засвідчили рівень музично-естетичної вихованості учнів контрольної та експериментальної груп з урахуванням окремих критеріїв. При цьому важливо було узагальнити ці дані і визначити середній показник рівнів музично-естетичної вихованості підлітків в сукупності таких критеріїв, як: ціннісно-орієнтаційний, інформаційно-змістовний та діяльнісно-процесуальний.

Узагальнені дані дозволити зробити висновок, що між учнями контрольної та експериментальної груп на початку формуального експерименту не було суттєвої різниці щодо музично-естетичної вихованості. В обох групах значний відсоток підлітків мали низький рівень вихованості за всіма критеріями (відповідно 65,5% та 65,8%). При цьому значно меншим був відсоток учнів в обох групах, які характеризувалися середнім рівнем музично-естетичної вихованості (відповідно 25,2% та 23,6% учнів). Лише незначна частина учнів обох груп продемонструвала якості, які відповідали показникам високого рівня вихованості (відповідно 9,3% та 10,6% учнів). Це дозволило констатувати, що на початку формуального експерименту кількісні та якісні параметри музично-естетичної вихованості учнів контрольної та експериментальної груп були близькими, що відкривало можливість їх порівнювати, співс-

тавляти і визначати як відправну основу експериментальної роботи.

Необхідність основного етапу формуального експерименту зумовлена логікою експериментальної роботи, яка полягала у тому, щоб втілити на практиці зміст педагогічного забезпечення музично-естетичного виховання учнів за умови активної співпраці школи і сім'ї. Отже, важливо було не лише теоретично обґрунтувати основні положення та вимоги до вказаного процесу та його педагогічного забезпечення, але й здійснити конкретні дії, пов'язані із залученням підлітків до світу прекрасного в музичному мистецтві. У процесі основного етапу формуального експерименту ми прагнули привернути увагу вчителів та батьків до актуальних питань музично-естетичного виховання учнів. Найкращим способом це зробити ми вважали вивчення існуючого в сім'ях досвіду та поширення перед батьками сімейних традицій музично-естетичного виховання підлітків. З цією метою вчителями, класними керівниками була проведена пошукова робота, присвячена сімейному досвіду музично-естетичного виховання учнів, а також організовано заходи, присвячені поширенню сімейних традицій залучення підлітків до музично-естетичних цінностей. Співпрацюючи з батьками у зазначеному напрямку вчителі школи та класні керівники прагнули дослідити, вивчити, узагальнити та популяризувати сімейні традиції музично-естетичного виховання, зокрема: сімейні традиції естетичного виховання учнів засобами етнопісенної творчості; сімейні традиції залучення учнів до народного музикування та гри на музичних інструментах; сімейні традиції розвитку естетичних якостей учнів засобами музичного мистецтва; сімейні традиції підтримки музично-творчого розвитку підлітків.

Необхідність підсумкового етапу формуального експерименту експериментальної роботи зумовлена тим, що наші педагогічні рішення та дії були спрямовані на досягнення якісних результатів музично-естетичного виховання учнів підліткового віку в умовах взаємодії школи і сім'ї. Для аналізу та оцінки того, що відбулося під впливом запропонованих нами педагогічних дій, потрібні порівняння, узагальнення та визначення відповідного змісту, з'ясування кількісних та якісних показників, що характеризують рівень музично-естетичної вихованості учнів. Саме тому підсумковий стан формуального експерименту передбачав вирішення таких питань, як: визначення рівнів музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку, віднесених до контрольної та експериментальної груп; аналіз динаміки змін, що відбулися в музично-естетичній вихованості

учнів протягом формуального експерименту; оцінка та ідентифікація ефективності педагогічного забезпечення музично-естетичного виховання учнів підліткового віку в умовах взаємодії школи і сім'ї.

Після виконання програми основного стану формуального експерименту виникла необхідність визначення рівнів музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку, які були залучені до контрольної та експериментальної груп. Для отримання необхідних даних нами проведено пи-

сьмове та усне опитування учнів, їх анкетування та тестування, вивчено характер зв'язку підлітків з музичним мистецтвом, результати музично-виконавської та культуротворчої діяльності. При цьому були ураховані такі критерії музично-естетичної вихованості учнів, як ціннісно-орієнтовний, інформаційно-змістовий та діяльнісно-процесуальний. Кількісні та якісні аспекти музично-естетичної вихованості учнів, віднесених до контрольної та експериментальної груп зазначено нижче.

№	Рівні музично-естетичної вихованості учнів підліткового віку	Експериментальна група (82 учня)				Динаміка	Контрольна група (86 учнів)				Динаміка
		На початку експерименту		Після завершення експерименту			Констатувальний зріз		Контрольний зріз		
		осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
1	Високий рівень	10	12,8	29	35,4	+23,2	9	10,5	11	12,8	+2,3
2	Середній рівень	19	23,2	47	57,3	+34,1	21	24,5	24	27,9	+3,4
3	Низький рівень	53	64,0	6	7,3	-57,3	56	65,0	51	59,3	-5,7

Аналіз даних, отриманих на початку формуального експерименту та після його завершення, дозволив зазначити, що відбулися певні зміни щодо музично-естетичної вихованості учнів. Результати формуального експерименту підтвердили ефективність педагогічного забезпечення, пов'язаного з актуалізацією питань музично-естетичного виховання підлітків в умовах взаємодії школи і сім'ї. Запропонована нами тематика консультацій та педагогічних конференцій спонукала вчителів та батьків до розгляду та вирішення на практиці актуальних питань музично-естетичного виховання учнів. Кількісні показники, отримані на початку та після завершення формуального експерименту засвідчили зміни, які

відбулися в учнів і які стосувалися їх ставлення до музичного мистецтва.

Отже, результати формуального експерименту дозволяють зазначити, що запропоноване нами педагогічне забезпечення музично-естетичного виховання учнів підліткового віку в умовах взаємодії школи і сім'ї є ефективним. Воно спроможне зосередити увагу вчителів та батьків на актуальних питаннях музично-естетичного виховання учнів; використати естетико-виховні можливості сімейного досвіду щодо залучення учнів до музично-естетичних цінностей; спонукати батьків до організації шкільних музично-вихованих заходів; залучити необхідні форми музично-естетичної освіти та виховання в умовах школи і сім'ї.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховний простір у розвитку особистості. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології: [зб. наук. праць] Черкаси, 2012. Т.1. С. 56-67.
2. Кондратенко Г.М., Рідкоус О.В. В. Сухомлинський про виховання моральних цінностей сім'ї і проблеми сім'ї сьогодення / Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи: [матеріали Всеукр. наук. – прак. конф. 15-17 травня 2003 р.]. Херсон, 2003. С. 77-83.
3. Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (Проект). Київ: НАН України, 2012. 58 с.
4. Кравченко Т.В. Школа і сім'я: проблеми взаємодії / Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи: матеріали Всеукр. наук. – прак. конф. 15-17 травня 2003 р. Херсон, 2003. С. 83-87.
5. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підручник. К.: Знання-Прес, 2003. 418 с.
6. Слятина І.О. Основні напрями взаємодії школи і сім'ї в музично-естетичному вихованні підлітків / Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 1 (56), лютий 2017. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. С. 136-140.

References

1. Bekh I.D. Vykhovnyi prostir u rozvytku osobystosti. Pedagogika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii: [zb. nauk. prats] Cherkasy, 2012. T.1. S. 56-67.
2. Kondratenko H.M., Ridkous O.V. V. Sukhomlynskyi pro vykhovannia moralnykh tsinnosti simi i problemy simi sohoden- nia / Natsionalna prohrama vykhovannia ditei i molodi v Ukraini: stan ta perspektyvy: [materialy Vseukr. nauk. – prak. konf. 15-17 travnia 2003 r.]. Kherson, 2003. S. 77-83.

3. Kontseptsiia humanitarnoho rozvytku Ukrainy na period do 2020 roku (Proekt). Kyiv: NAN Ukrainy, 2012. 58 s.
4. Kravchenko T.V. Shkola i simia: problemy vzaiemodii / Natsionalna prohrama vykhovannia ditei i molodi v Ukraini: stan ta perspektyvy: materialy Vseukr. nauk. – prak. konf. 15-17 travnia 2003 r. Kherson, 2003. S. 83-87.
5. Kuzminskyi A. I., Omelianenko V. L. Pedahohika : pidruchnyk. K. : Znannia-Pres, 2003. 418 s.
6. Sliatina I.O. Osnovni napriamy vzaiemodii shkoly i simi v muzychno-estetychnomu vykhovanni pidlitkiv / Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky : zbirnyk naukovykh prats / za red. prof. Tetiany Stepanovoi. № 1 (56), liutyi 2017. Mykolaiv : MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho, 2017. S. 136-140.

Слятина И. А. Исследование уровня музыкально-эстетической воспитанности учащихся подросткового возраста

Исследование заключается в теоретическом обосновании сущности музыкально-эстетической воспитанности учащихся и экспериментальной диагностике музыкально-эстетического воспитания подростков в общеобразовательных школах.

Отмечена необходимость изучения современного состояния и особенностей музыкально-эстетического воспитания учеников. Отмечено, что музыкально-эстетическое воспитание учащихся подросткового возраста имеет определенные особенности, обусловленные внешними и внутренними факторами влияния на этот процесс. Подростки проявляют ценностное отношение к музыкальному искусству, стремятся найти в нем ответ на вопросы, которые их волнуют, участвуют в музыкально-творческой деятельности. В то же время их музыкально-эстетический опыт имеет преимущественно мозаичный характер, что не способствует установлению и дальнейшему развитию духовно-практического связи учащихся с ценностями музыкального искусства.

Ключевые слова: музыкально-эстетическая воспитанность, эстетическое воспитание, музыкальная культура, ученики подросткового возраста.

Slyatina I. Study of the level of musical and aesthetic educatedness of the adolescent students

The research is based on theoretical substantiation of the essence of musical and aesthetic education of students and experimental diagnostics of musical and aesthetic education of adolescent students in secondary schools.

It's emphasized on the need to study the current state and features of musical and aesthetic education of adolescent students. It's noted that the musical and aesthetic education of adolescent students has certain features, determined by external and internal factors of influence on this process. Adolescents show a valuable attitude to musical art, seek to find the answer to questions that concern them, participate in musical and creative activities. At the same time, their musical and aesthetic experience is mainly mosaic, which does not contribute to the establishment and further development of the spiritual and practical communication of students with the values of musical art.

According to the results of the experiment, the levels of musical and aesthetic education of adolescent students are determined; It is noted that the students of the middle classes are prepared in different ways to interrelate with the musical and aesthetic values. Much of the adolescents have insufficient experience in learning of music art, they feel difficulties in establishing a fruitful dialogue with the manifestations of beauty in the field of musical-performing practice.

Consequently, the results of forming experiment allow to mark that is offered by us pedagogical providing of musical and aesthetic education of adolescent students in the conditions of cooperation of school and family is effective. It is able to focus teachers and parents on topical issues of musical and aesthetic education of students; to use the aesthetic and educational opportunities of family experience in attracting students to musical and aesthetic values; to encourage parents to organize school music events; to attract the necessary forms of musical and aesthetic education and education in the conditions of school and family.

Key words: musical and aesthetic education, aesthetic education, musical culture, adolescent students.

Стаття надійшла до редколегії 31.01.2018